

NICULESCU

MICHAEL PILLSBURY

MARATONUL DE O SUTĂ DE ANI

**Strategia secretă a Chinei
de a înlocui SUA
ca superputere globală**

MICHAEL PILLSBURY

Maratonul de o sută de ani

**Strategia secretă a Chinei de a înlocui SUA
ca superputere globală**

Traducere: Vasile Bontaș

NICULESCU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

PILLSBURY, MICHAEL

**Maratonul de o sută de ani : strategia secretă a Chinei de a înlocui SUA
ca superputere globală / Michael Pillsbury ; trad. de Vasile Bontaș, -**

București : Editura NICULESCU, 2020

ISBN 978-606-38-0346-8

I. Bontaș, Vasile (trad.)

32

© 2015, 2016 by Michael Pillsbury

Published by arrangement with Henry Holt and Company, New York

Titlu original: *THE HUNDRED-YEAR MARATHON: China's Secret Strategy to Replace America as the Global Superpower*, by Michael Pillsbury

© Editura NICULESCU, 2020

Bd. Regiei 6D, 060204 – București, România

Telefon: 021 312 97 82; Fax: 021 314 88 55

E-mail: editura@niculescu.ro

Internet: www.niculescu.ro

Comenzi online: www.niculescu.ro

Comenzi e-mail: vanzari@niculescu.ro

Comenzi telefonice: 0724 505 380, 021 312 97 82

Redactor: Liliana Scarlat

Tehnoredactor: Șerban-Alexandru Popină

Coperta: Carmen Lucaci

ISBN 978-606-38-0346-8

Toate drepturile rezervate. Nicio parte a acestei cărți nu poate fi reprodusă sau transmisă sub nicio formă și prin niciun mijloc, electronic sau mecanic, inclusiv prin fotocopiere, înregistrare sau prin orice sistem de stocare și accesare a datelor, fără permisiunea Editurii NICULESCU.

Orice nerespectare a acestor prevederi conduce în mod automat la răspunderea penală față de legile naționale și internaționale privind proprietatea intelectuală.

Editura NICULESCU este partener și distribuitor oficial **OXFORD UNIVERSITY PRESS** în România.

E-mail: oxford@niculescu.ro; Internet: www.oxford-niculescu.ro

CUPRINS

<i>Nota autorului</i>	9
<i>Introducere: Confundarea dorințelor cu realitatea</i>	11
1. Visul Chinei	35
2. Statele combatante.....	55
3. Numai China putea merge la Nixon	85
4. Dl White și dna Green.....	126
5. America, marele diavol	154
6. Poliția mesajelor în China	177
7. Măciuca Asasinului	205
8. Șarada capitalistă.....	238
9. O ordine mondială chineză în 2049.....	269
10. Focuri de avertisment.....	298
11. America – stat combatant.....	323
<i>Postfață</i>	354
<i>Note</i>	369
<i>Mulțumiri</i>	437

INTRODUCERE

Confundarea dorințelor cu realitatea

„Înșală cerurile pentru a traversa oceanul.”

— *Cele 36 de stratageme*

Pe 30 noiembrie 2012, la ora prânzului, sub un cer senin de toamnă târzie, secretarul Institutului Smithsonian, Wayne Clough, amabil și binevoitor, afișând o barbă albă îngrijită, a apărut în fața unei mulțimi de camere, aparate foto și microfoane. În timp ce vorbea, un vânt rece sufla peste National Mall.* Publicul stătea grupat, îmbrăcat în paltoane, în vreme ce un reprezentant al Secretarului de Stat, Hillary Clinton, ținea la vedere o misterioasă medalie de aur. Invitatul de onoare al Institutului Smithsonian din acea zi era celebrul artist chinez Cai Guo Qiang, care fusese sărbătorit cu o seară înainte într-o gală de înaltă ținută, la modă printre oameni bogați și eleganți, în interiorul Galeriei Sackler a Muzeului de Artă Asiatică a Institutului – un eveniment în organizarea căruia a fost implicată și soția mea, Susan. În jur de patru sute de invitați, printre care se aflau lidera minorității

* Zonă din Washington, DC înconjurată de muzee și monumente: Capitoliul, Galeria Națională de Artă, Muzeul Național de Istorie Naturală, Muzeul Național al Istoriei Americane, Monumentul Washington, Memorial lui Lincoln etc. (*n.trad.*)

din Camera Reprezentanților, Nancy Pelosi, prințesa Michael de Kent* și văduva, în vârstă de șaptezeci și patru de ani, a șahului Iranului, au ciocnit paharele pentru a celebra relațiile chino-americe și pentru a surprinde o privire fugară a lui Cai, cel care își câștigase o notorietate internațională în 2008 prin demonstrația copleșitoare, uluitoare a focurilor de artificii din timpul ceremoniei de deschidere a Jocurilor Olimpice de la Beijing. Cai se făcuse remarcat prin omagierea unor simboluri ale civilizației chineze folosind elemente de artă vizuală, inclusiv, la un moment dat, focuri de artificii în lanț în prelungirea Marelui Zid Chinezesc cu zece kilometri astfel încât acesta să se poată vedea mai bine din spațiu. Gala noastră de seară a strâns peste un milion de dolari pentru Institutul Smithsonian și s-a plasat la loc de frunte în relatările din paginile sociale ale diferitelor ziare și reviste¹.

A doua zi, Cai era îmbrăcat într-un costum în stil occidental, o haină gri și o eșarfă de culoare roșie-portocalie. Un bărbat suplu, atrăgător, cu părul grizonant, privea spre Mall și spre cea mai recentă lucrare a sa din domeniul artei vizuale, un pom de Crăciun înalt cât un bloc cu patru etaje decorat cu două mii de dispozitive explozive.

La un moment dat, Cai a răsucit un declanșator portabil, iar spectatorii au putut privi cum explodează pinul în fața ochilor lor, răspândind un fum gros, negru apărut dintre ramuri. Cai a răsucit din nou declanșatorul, iar pomul a explodat din nou, apoi, după ce fumul s-a risipit, a făcut-o pentru a treia oară. Demonstrația a durat aproximativ cinci minute și a trimis ace de pin în toate direcțiile peste întinsul gazon iar fumul negru, dens,

* Baroneasa Marie Christine Anna Agnes Hedwig Ida, născută von Reibnitz, membră a Familiei Regale Britanice, căsătorită cu Prințul Michael de Kent, nepot al regelui George al V-lea și văr primar al reginei Elisabeta a II-a. (*n.trad.*)

amintind de descoperirea prafului de pușcă de către chinezi, s-a înălțat lent peste fațada emblematică, din cărămidă roșie, a castelului Institutului Smithsonian.² A fost nevoie de două luni pentru a curăța urmele lăsate de explozii.

Nu știu dacă vreunul dintre oaspeți s-a întrebat care este motivul pentru care participă la o acțiune a unui artist chinez ce aruncă în aer un simbol al credinței creștine în mijlocul capitalei națiunii americane cu mai puțin de o lună înainte de Crăciun. În momentul respectiv, nu sunt sigur că am sesizat caracterul subversiv al acțiunii; am aplaudat și eu împreună cu restul publicului. Poate pentru că a sesizat o posibilă controversă, un purtător de cuvânt al muzeului a declarat pentru *Washington Post*: „Lucrarea ca atare nu este neapărat despre Crăciun.”³ Muzeul a numit spectacolul lui Cai pur și simplu „Eveniment exploziv” care, dacă cineva vrea să afle mai multe, nu este mult mai descriptiv decât numele pe care l-a dat chiar Cai pe site-ul său: „Pomul Negru de Crăciun”⁴.

Un asistent al Secretarului de Stat Hillary Clinton flutura, pentru presă, medalia de aur, în timp ce Cai zâmbea modest. El tocmai primise Medalia Artelor a Departamentului de Stat, prima de acest gen, care a fost prezentată artistului de însăși doamna Hillary Clinton, împreună cu 250 000 de dolari, ca un gest de curtoazie în numele contribuabilului american. Medalia a fost acordată, a spus ea, pentru „contribuțiile artistului la promovarea înțelegerii și a diplomației.”⁵ Cai părea că este de acord: „Artiștii sunt ca diplomații”, a declarat el. „Uneori arta poate face lucruri care nu-i sunt la îndemână politiciii.”⁶

Am fost puțin suspicios și l-am menționat pe Cai a doua zi în timpul unei întâlniri secrete cu un transfug de rang înalt al guvernului chinez. El s-a arătat sceptic în legătură cu medalia și cu explozia de la Smithsonian. Am căutat împreună pe internet.

Am vrut să aflu mai multe despre Cai și operele sale de artă. Nu m-am deranjat să citesc articolele în limba engleză care-l proclamau pe Cai ca pe un geniu în viață, ci mai degrabă ceea ce spun chinezii pe diferite site-uri în dialectul mandarin* despre unul dintre cei mai apreciați cetățeni ai lor.

După cum se știe, Cai Guo Qiang are un număr destul de mare de admiratori în China. El a fost și rămâne, fără îndoială, cel mai popular artist din țara sa, cu excepția notabilă a lui Ai Weiwei. Mulți dintre fanii lui Cai erau naționaliști și l-au aplaudat pentru aruncarea în aer a simbolurilor occidentale în fața unui public occidental. Naționaliștii chinezi se autointitulează *ying pai*, adică „șoimi” sau „vulturi”. Mulți dintre acești *ying pai* sunt generali și amirali și sunt adepții unei guvernări autoritare. Puțini americani i-au întâlnit vreodată. Sunt oficialii și autorii chinezi pe care-i cunosc cel mai bine, deoarece din 1973 guvernul SUA m-a instruit să lucrez cu ei. Unii dintre colegii mei îi resping în mod greșit pe *ying pai* ca fiind niște nebuni. Pentru mine, ei reprezintă vocea reală a Chinei.⁷

Cai și „șoimii” par să sprijine foarte mult discursul narativ despre declinul Statelor Unite și creșterea unei Chine puternice. (Din pură coincidență, prenumele său, Guo Qiang, înseamnă „țară puternică” în dialectul mandarin). Expozițiile anterioare ale lui Cai au prezentat variații pe această temă. De exemplu, în timp ce soldații americani erau supuși unor atacuri aproape constante cu bombe artizanale** în Afganistan și Irak, artistul a simulat o explozie a unei mașini capcană cerând „telespectatorilor să aprecieze un fel de frumusețe mântuitoare a atacurilor teroriste și a războiului.”⁸ Artistul a stârnit uimire și indignare

* Dialect al limbii chineze vorbit în partea de Nord a Chinei, inclusiv în zona capitalei Beijing. Acesta stă la baza creării limbii chineze moderne standard. (n.trad.)

** În original, IED, abreviere de la *improvised explosive device*. (n.trad.)

când a spus că atacul terorist din 11 septembrie 2001 a constituit un „spectacol” pentru publicul mondial, ca și cum ar fi fost, într-un sens pervertit, deformat, distorsionat, o operă de artă. La scurt timp după atacuri, un profesor de la Universitatea Oxford a declarat că pentru Cai Guo Qiang cartea sa preferată⁹ era *Unrestricted Warfare: War and Strategy in the Globalization Era*^{*}, o lucrare de analiză militară în care doi coloneli chinezi recomandau ca Beijingul „să folosească războiul asimetric, inclusiv terorismul, pentru a ataca Statele Unite.”¹⁰ Chiar și acum, bloggerii chinezi se bucurau de spectacolul eroului lor, distrugând un simbol al credinței creștine la doar o aruncătură de băț de clădirea Capitolului. Subiectul glumei, așa cum apare ea, suntem noi, evident.

Abia mai târziu am aflat că oficialii americani responsabili de efectuarea plăților către Cai nu aveau cunoștință despre trecutul sau despre strategia sa artistică destul de îndoielnică. N-am avut altceva de făcut decât să simt că soția mea și cu mine am fost prinși, și noi, pe picior greșit, ca niște sălbatici fericiți, bucuroși și încântați, neștiutori față de un spectacol profund subversiv care avea loc în fața noastră. Aproximativ la fel au stat lucrurile și cu politica SUA față de China în ansamblu. Liderii chinezi i-au convins pe mulți în Occident să creadă că ascensiunea Chinei va fi pașnică și nu se va face în dauna altora, chiar dacă ei aderă la o strategie care respinge în mod fundamental o asemenea susținere.

Noi, americanii, încă nu vedem China așa cum ne vede ea pe noi, un neajuns care persistă de decenii. De ce altfel ar plăti Institutul Smithsonian și Departamentul de Stat un artist chinez celebru cu suma de 250 000 de dolari pentru a arunca în aer un pom de

^{*} *Războiul fără restricții: război și strategie în era globalizării. (n.trad.)*

Crăciun pe National Mall? Răspunsul constă, cel puțin parțial, într-un vechi proverb chinezesc care spune: „Traversează marea în văzul tuturor” sau, în termeni mai practici, „Ascunde-te la vedere.”* Este una din cele *Treizeci și șase de stratageme*, un celebru eseu din străvechiul folclor chinezesc.¹¹ Toate aceste stratageme sunt concepute pentru a învinge un adversar mai puternic folosind chiar forța adversarului, inconștient că e implicat într-o competiție. Poate fără să-și dea seama, Cai a făcut aluzie la această idee în remarci pe care le-a făcut ulterior, în public, la Departamentul de Stat. „Fiecare dintre noi”, a spus el, „are micile sale trucuri”.¹²

Pentru aceia dintre noi cei care ne considerăm a fi experți în problemele Chinei, este îndeobște cunoscut că munca noastră de o viață este dedicată reducerii neînțelegerilor dintre Statele Unite și China. Am avut și avem o misiune grea de îndeplinit. Americanii s-au înșelat în repetate rânduri în aprecierea Chinei, uneori cu grave consecințe. În 1950, conducerea Chinei a crezut că a avertizat limpede Statele Unite să nu permită ca trupele sale să se apropie prea mult de frontiera chineză în timpul războiului din Coreea, pentru că altfel China ar fi obligată să răspundă cu aceeași măsură. Nimeni din Washington nu a evaluat realist acest mesaj și în luna noiembrie a aceluiași an, trupele chineze au traversat râul Yalu intrând în Coreea de Nord și angajând trupe americane în numeroase bătălii, înainte ca războiul să fie oprit de armistițiul din 1953, după ce muriseră peste treizeci de mii de soldați americani. De asemenea, Statele Unite au înțeles în mod greșit relațiile Chinei cu Uniunea Sovietică, rațiunile deschiderii Chinei față de administrația Nixon în anii 1970, intențiile sale privind reprimarea manifestațiilor studenților protestatari din Piața Tiananmen în 1989, bombardarea,

* „Acționează la vedere, dar ascunde-ți adevăratele intenții!” (*n.trad.*)

de către NATO, a ambasadei chineze de la Belgrad pe 7 mai 1999, tratată de China ca fiind un act asimilat cu atrocitățile lui Hitler și multe altele.

Mulți dintre noi, cei care studiem China, am fost învățați să considerăm țara ca o victimă neajutorată a imperialiștilor occidentali, o idee pe care liderii Chinei nu numai că o cred, dar pe care o și încurajează în mod activ. În 1967, în timpul studiilor mele doctorale de la Universitatea Columbia, profesorii mei de științe politice atrăgeau atenția asupra răspunderii Occidentului și a Japoniei care au maltratată China, cu implicația că generația mea ar fi trebuit să plătească oarecum pentru asta. Multe dintre manualele noastre conțineau argumente similare.

Această optică – dorința de a ajuta China oricât ar costa, orbirea aproape voluntară, intenționată, premeditată față de orice acțiune care ar discredita punctele noastre de vedere asupra unei-credențe a Chinei și asupra calității sale de victimă – a marcat profund abordarea guvernului SUA în raporturile sale cu China. A afectat sfaturile pe care experții în problemele Chinei le ofereau președinților SUA și altor lideri.

A influențat chiar și traducerile noastre. Unul dintre primele lucruri pe care le învață un student la limba chineză este ambiguitatea sa esențială. Nu există alfabet, iar cuvintele chinezești nu sunt formate din litere. Mai degrabă, cuvintele se formează prin combinarea cuvintelor mai mici. Cuvântul pentru mărime combină caracterul pentru *mare* cu caracterul pentru *mic*.^{*} Cuvântul care desemnează lungimea combină logograme pentru *scurt* și *lung*. Chinezii folosesc dicționare pentru a organiza mii de caractere, care trebuie să fie puse sub aproximativ două sute

^{*} Caracterele chinezești sunt logograme folosite în scrierea limbii chineze și a altor limbi asiatice. Prin adopția lor pe scară largă în Estul Asiei, se numără printre cele mai folosite sisteme de scriere din lume. (*n.trad.*)

de așa-numiți radicali* sau familii, toate organizate în funcție de relaționări. Sub fiecare categorie de relaționări, zecile de caractere sunt organizate din nou în ordinea numărului total de trăsături necesare pentru a scrie un caracter, de la minimum una la maximum șaptesprezece asemenea trăsături.

Să adăugăm la această complexitate tonalitățile și timbrul vocal care definesc cuvintele.** Efectul tonalităților este acela de a da unui singur cuvânt patru sensuri posibile. Un exemplu clasic este *ma*. În prima tonalitate, *ma* înseamnă *mamă*. Cu a doua tonalitate, în creștere, înseamnă *amorțit*. Cu a treia tonalitate *ma* înseamnă *cal*, iar a patra tonalitate pentru *ma*, în descreștere bruscă, înseamnă *a dojeni*, *a certa*. Chinezii trebuie să vorbească cu voce tare pentru a face să se audă diferențele de tonalitate. O altă ambiguitate constă în numărul restrâns de sunete care se folosesc în chineză pentru silabe. Limba engleză folosește zece mii de silabe diferite, însă chinezii au doar patru sute. Prin urmare, multe cuvinte sună la fel. Jocurile de cuvinte, calambururile și neînțelegerile abundă.

Însăși complexitatea limbii reprezintă un fel de cod secret. Un străin trebuie să ia decizii importante cu privire la modul de a traduce unele concepte chinezești, ceea ce poate conduce, în mod inerent, la neînțelegeri.¹³ A trebuit să decid cum să traduc expresii chinezești neobișnuite, eliptice, folosite de Deng Xiaoping în 1983 în fața unei delegații a Senatului la Beijing, apoi observațiile ambigue din 1987 rostite de Zhu Rongji la Washington,

* Caracterele chinezești conțin un radical și un element fonetic. Radicalul reprezintă o secvență de trăsături care identifică caracterul în termeni generali la nivelul sensului, în timp ce elementul fonetic este marcat prin trăsături suplimentare, ce indică pronunția caracterului. (*n.trad.*)

** Chineză este o limbă tonală, iar fiecare silabă trebuie pronunțată cu o anumită tonalitate, cu o modulație specifică a vocii. Mai exact, tonalitatea schimbă înțelesul unui cuvânt. Dialectul mandarin include patru tonalități: plată, în creștere, în descreștere urmată de o creștere accentuată, în descreștere. (*n.trad.*)

apoi din nou în 2002 pentru a descifra ceea ce Hu Jintao a intenționat să transmită în timpul vizitei sale la Pentagon. Colegii mei distribuie adesea, între ei, deciziile noastre referitoare la traducere. Din păcate, marea majoritate a așa-numiților experți în China din Statele Unite nu vorbesc chineză dincolo de câteva cuvinte, dar suficient pentru a mima competența în prezența celor care nu vorbesc fluent limba. Acest fapt face să fie mai ușor pentru presupușii „experți” pe spațiul China să interpreteze subiectiv mesajele chinezești, în moduri conforme cu convingerile lor. Ceea ce trebuie să facem mai bine este să nu privim doar la discursuri, ci și, în contextul acestor discursuri, să căutăm sensuri ascunse mai largi. Timp de peste o jumătate de secol, americanii nu au reușit să facă asta. Până de curând, expresiile uneori vagi ale șoimilor chinezi erau referiri obscure la istoria antică, astfel încât contribuția lor la strategia chineză era ascunsă pentru majoritatea străinilor.

Încă de la deschiderea către China prin vizita efectuată în 1971 de președintele Richard Nixon în Republica Populară Chineză, care a dus la normalizarea relațiilor diplomatice între cele două țări, politica SUA a fost guvernată în mare măsură de cei aflați în căutarea unui „angajament constructiv” față de China pentru a ajuta la ascensiunea acestei țări. O asemenea politică a rămas în vigoare, cu doar câteva modificări marginale, timp de zeci de ani, în opt administrații prezidențiale din SUA. Președinții democrați și republicani au avut viziuni diferite de politică externă, însă cu toții au convenit asupra importanței angajării față de China și facilitării ascensiunii sale. Grupul de angajament constructiv, populat cu academicieni remarcabili, diplomați și foști președinți, a avut o influență semnificativă asupra factorilor de decizie politică și asupra jurnaliștilor care se ocupau de China. Eu ar trebui să știu asta, din moment ce am fost membru

al acestui grup timp de mai multe decenii. De fapt, am fost printre primii care au furnizat informații Casei Albe în favoarea unei viziuni de deschidere față de China, în 1969. Timp de zeci de ani, am jucat un rol uneori notabil în a cere administrațiilor ambelor partide să ofere Chinei asistență tehnologică și militară. Am acceptat în mare măsură presupunerile împărtășite de către diplomații și cercetătorii americani de vârf, care au fost implicați în repetate rânduri în discuțiile strategice americane, în comentariile și în analizele mediatice. Am crezut că ajutorul american, pentru o China fragilă ai cărei conducători gândeau ca noi, ar ajuta China să devină o putere democratică și pașnică fără ambiții de dominație regională sau chiar globală. În realitate, am subestimat influența șoimilor din China.¹⁴

Fiecare dintre ipotezele din spatele acestei credințe a fost greșită, ba chiar periculoasă. Eroarea acestor presupuneri devine din ce în ce mai clară, prin ceea ce face China și, la fel de important, prin ceea ce China nu face.

PREMISA FALSĂ #1: ANGAJAREA VA CONDUCE LA O COOPERARE COMPLETĂ

Timp de patru decenii, colegii mei și cu mine am crezut că „angajarea” față de chinezi ar putea determina China să coopereze cu Occidentul într-o gamă largă de probleme politice. Nu a fost așa. Comerțul și tehnologia trebuiau să conducă la o convergență de viziune a chinezilor și occidentalilor cu privire la problemele legate de ordinea regională și globală. O asemenea convergență nu s-a produs. Pe scurt, China a eșuat în îndeplinirea aproape a tuturor speranțelor noastre roz, adică excesiv de optimiste.¹⁵

De la zădărnicierea eforturilor de reconstrucție și de dezvoltare economică în Afganistanul devastat de război, până la oferirea

unor rute de aprovizionare pentru guvernele – aflate într-o bătălie fără sfârșit împotriva Occidentului – din Sudan și Coreea de Nord, China s-a opus acțiunilor și obiectivelor guvernului SUA. Într-adevăr, China își construiește propriile sale relații cu aliații și dușmanii Americii care contrazic orice intenții pașnice sau productive din partea Beijingului.

Luați, de exemplu, armele de distrugere în masă. Nicio amenințare la adresa securității nu reprezintă un pericol mai mare pentru Statele Unite și aliații noștri decât proliferarea lor. Dar China a fost mai puțin dispusă să ajute, cu delicatețe spus, la supravegherea și controlul ambițiilor nucleare ale Coreei de Nord și ale Iranului.

După atacurile teroriste din 11 septembrie 2001, unii comentatori și-au exprimat convingerea că America și China vor face front comun în fața amenințărilor teroriste, la fel cum s-au regăsit ele, împreună, în fața spectrului Uniunii Sovietice. Aceste speranțe mari de cooperare pentru a face față „pericolului comun” al terorismului, așa cum l-a descris președintele George W. Bush în discursul său din ianuarie 2002 privind Starea Uniunii, vorbind despre „ștergerea vechilor rivalități”¹⁶, nu au schimbat atitudinea Chinei. Cooperarea chino-americană pe această temă s-a dovedit a fi destul de limitată în ceea ce privește amploarea și semnificația.

PREMISA FALSĂ #2: CHINA SE AFLĂ PE DRUMUL CĂTRE DEMOCRAȚIE

China s-a schimbat, cu siguranță, în ultimii treizeci de ani, dar sistemul său politic nu a evoluat în felul în care speram și am prezis noi. O minoritate tot mai mare de experți pe problemele Chinei începe să aprecieze acest lucru. Aaron Friedberg de la Universitatea Princeton a observat că, în loc să se afle pe punctul

de a dispărea, Partidul Comunist Chinez ar putea supraviețui zeci de ani de acum încolo.¹⁷ Autorul James Mann, care a întocmit rapoarte asupra Chinei timp de peste treizeci de ani, atrage atenția asupra faptului că „scenariul liniștitor” care anticipează o transformare treptată, fără probleme, a acestei țări către o democrație liberală, s-ar putea dovedi o pură fantezie. Douăzeci sau treizeci de ani de acum înainte, avertizează el, China va fi probabil mult mai bogată și mai puternică decât este astăzi, și totuși ea ar putea fi în continuare guvernată de o dictatură comunistă care rămâne „ostilă disidenței și opoziției politice organizate”, susținând alte regimuri opresive din întreaga lume și în contradicție dramatică față de Statele Unite.¹⁸ O evaluare din 2019 a Consiliului European pentru Relații Externe, un important grup de experți de centru-stânga, descrie ca profund „anacronică” opinia conform căreia contactul cu Uniunea Europeană ar determina China „să-și liberalizeze economia, să-și îmbunătățească statul de drept și să-și democratizeze politicile.”¹⁹ Mai degrabă decât apariția unei economii de piață libere în stil american, oamenii de știință observă din ce în ce mai mult apariția unui sistem numit „capitalism autoritar.”²⁰ Andrew Nathan de la Universitatea Columbia, scriind în *Journal of Democracy*, numește această transformare „reziliență autoritară.”²¹

Cu toate acestea, ideea că semințele democrației au fost semănate la nivelul satului a devenit înțelepciune convențională printre mulți observatori din America ai Chinei. Cu răbdare, dar fără presiune din partea Statelor Unite, s-a argumentat că alegerile locale din orașele și municipiile chineze vor fi urmate, în cele din urmă, de alegeri regionale și naționale.

Ca mulți dintre cei care lucrez în guvernul SUA, am auzit povestea democrației timp de decenii. Am citit despre ea în nenumărate cărți și articole. Am crezut în asta. Am *vrut* să cred în asta.

Credința mea a fost zdruncinată mai întâi în 1997, când am fost desemnat printre cei încurajați să viziteze China pentru a fi martorii apariției unor alegeri „democratice” într-un sat din apropierea orașului industrial Dongguan. În timpul vizitei, am avut șansa să vorbesc în dialectul mandarin cu unii dintre candidați și să văd cum funcționează efectiv alegerile. Regulile nescrise ale jocului au devenit în curând clare: candidaților nu li s-a permis accesul la adunări publice, nu au fost anunțuri publicitare la televiziune și nici postere de campanie. Candidaților nu li s-a permis să critice politica pusă în aplicare de Partidul Comunist, și nici nu au fost liberi să-și critice oponentii pe vreo chestiune. Nu au existat dezbateri în stil american privind taxele, cheltuielile sau viitorul țării. Singurul lucru pe care un candidat l-ar fi putut face era să compare calitățile sale personale cu cele ale adversarului său. Încălcarea acestor reguli era tratată ca o infracțiune.

Un candidat cu care am vorbit m-a întrebat dacă așa funcționează în Occident alegerile democratice. Nu m-a lăsat inima să-i spun adevărul. Șoimii chinezi sufocaseră din fașă alegerile adevărate.

PREMISA FALSĂ #3: CHINA, O FLOARE GINGAȘĂ

În 1996, am făcut parte dintr-o delegație a SUA în China, care l-a inclus pe Robert Ellsworth, consilierul de politică externă al candidatului prezidențial republican, Robert Dole. Evaluând cu atenție posibilitatea ca Robert Dole să câștige alegerile prezidențiale și să-l numească pe Ellsworth secretar de stat, chinezii ne-au oferit ceea ce părea a fi o privire fără precedent asupra mecanismelor interne de lucru și a problemelor țării. Unii dintre însoțitorii noștri erau ofițeri care-și spuneau între ei *ying pai*.

1

VISUL CHINEI

„De vreme ce pe cer este un singur soare,
nu pot fi doi împărați pe pământ.”

— *Confucius*

În martie 2013, în timp ce președintele Xi Jinping își prelua atribuțiile, observatorii americani ai Chinei încă nu știau ce să creadă despre el. Șoimii Chinei îl admirau, dar imaginea care prevala printre observatorii occidentali despre Xi – un om mai degrabă inofensiv, în vârstă de șaizeci de ani, cu părul negru, des și un zâmbet binevoitor, agreabil – părea a fi a unui reformator de genul lui Gorbaciov, având ca obiectiv înlocuirea vechii gărzi de conducere din China și materializarea îndelungatei convingeri a acestor observatori că în China se va instaura, în sfârșit, democrația din visele lor, întemeiată pe piața liberă. Însă Xi va demonstra, în curând, că avea și el un vis propriu, și anume cel al unei Chine renăscute, care își va redobândi locul ce i se cuvine de drept în vârful ierarhiei globale. Aceasta a fost o ambiție a Partidului Comunist de la preluarea puterii de către Mao, în 1949,*

* La data de 1 octombrie 1949, Mao Zedong a proclamat Republica Populară Chineză. (*n.trad.*)

dată înțeleasă de liderii Chinei ca marcând începutul Maratonului de o sută de ani. Președintele Xi preluase un slogan de la șoimi, *fuxing zhi lu*, care, în linii mari, înseamnă „drumul spre reînnoire”. O exprimare consemnată mai ales de adepții unui naționalism marginal a devenit semnătura emblematică a noului președinte. Nu va trece mult timp înainte ca implicațiile să devină vizibile.

La marginea Pieței Tiananmen din Beijing se află un obelisc de zece etaje, construit la ordinul lui Mao în 1949. Ghidurile oficiale de călătorie, aprobate și monitorizate de guvernul chinez, înclină să nu-i sfătuiască pe străini să-l vadă. Chiar dacă occidentalii își găsesc drum pe acolo, probabil că nu vor înțelege ce reprezintă monumentul, deoarece nu sunt afișate traduceri în limba engleză ale caracterelor chinezești gravate în marmură și granit. Și totuși obeliscul scoate în evidență gândirea care a guvernat de la bun început Maratonul.

Obiectul mamut este descris online, mai degrabă generic, ca un „Monument al Eroilor Poporului Chinez.”¹ Ceea ce semnalează, de fapt, monumentul sunt nemulțumirile Chinei percepute a fi produsul unui „secol de umilințe” din partea puterilor occidentale, începând din 1839, odată cu Primul Război al Opiului, când Marina Regală Britanică a distrus un număr de porturi chinezești ca replică la o dispută comercială cu dinastia Qing. Textul și imaginile gravate pe monument descriu următoarea sută de ani de istorie a Chinei – cel puțin așa cum o vede guvernul comunist – ca pe un timp al rezistenței populare, al ocupației occidentale și al războiului de guerilă care au culminat cu ascensiunea triumfătoare a președintelui Mao Zedong – cel care a pus capăt, în 1949, politicilor de umilire a Chinei de către Occident.

Turiștii americani trec în fiecare zi pe lângă obelisc, făcând adesea fotografii de la distanță și rămân totuși indiferenți la mesajul pe care îl transmite acesta, un mesaj care li se adresează chiar lor. Că Obeliscul s-a transformat într-un punct central pentru manifestațiile patriotice ale poporului Chinei trimite un alt semnal pe care l-am trecut cu vederea: se apropie ziua dreptății pentru China. Pe scurt, obeliscul este un simbol perfect al relației dintre China și Statele Unite, cea dintâi preocupată de nemulțumirile sale față de tratamentul primit în trecut, cea din urmă plutind cu totul în beznă pe tema asta.

Concepția conform căreia China ar avea o poziție specială în ierarhia națiunilor lumii datează cu mult dinaintea apariției Partidului Comunist Chinez.² La sfârșitul secolului al XIX-lea, puterile europene au etichetat China drept „Omul bolnav al Asiei de Est”, o expresie în oglindă a celei aplicate Imperiului Otoman aflat în declin, pe care îl numeau „Omul bolnav al Europei”. Pentru mulți intelectuali chinezi, termenul provoacă furie, iritare sau amărăciune, justificând un sentiment de nemulțumire împotriva puterilor occidentale și a altor străini. „Străinii ne numesc ‘Omul bolnav’ al Asiei de Est”, scria cu amărăciune Chen Tianhua în 1903, „o rasă barbară și inferioară”.³ Această rană purulentă nu ar putea fi vindecată decât atunci când China își va fi recâștigat locul corect în fruntea ierarhiei globale.

La începutul secolului XX, în rândurile scriitorilor și intelectualilor chinezi s-a manifestat o atracție irezistibilă față de lucrările lui Charles Darwin și Thomas Huxley. Concepțiile darwiniste referitoare la competiție și la „supraviețuirea celui mai bine adaptat” au atins o coardă sensibilă ca reprezentând o soluție de a răzbuna umilința pe care au simțit-o chinezii din partea Occidentului. Traducătorul, învățatul și reformatorul Yan Fu este considerat a fi prima persoană care a tradus *Evolution and*

Ethics (Evoluția și Etica) a lui Huxley în dialectul mandarin. Dar Yan a făcut o eroare fundamentală traducând expresia *selecția naturală* prin *tao tai*, sau „eliminare”, care va ajunge să domine înțelegerea chineză a gândirii lui Darwin.⁴ Astfel, cei aflați la sfârșitul competiției pe punctul de a pierde nu numai că vor fi considerați mai slabi, dar vor fi eliminați complet din lumea naturală sau politică. „Cei slabi sunt devorați de cei puternici”, a scris Yan Fu, „și prostul înrobit de înțelept, astfel încât, în cele din urmă, cei care supraviețuiesc... sunt cei mai bine adaptați pentru timpul lor, locurile lor și condiția lor umană.”⁵ El a mai scris că Occidentul presupune că „toți membrii unei rase inferioare trebuie să fie devorați de una superioară.”⁶ În 1911, părintele întemeietor al Chinei moderne, Sun Yat-sen, și-a întemeiat programul în mod explicit pe supraviețuirea rasială. Sun Yat-sen și-a imaginat lupta Chinei împotriva puterilor străine ca o formă de rezistență împotriva amenințării „extincției rasiale” de către rasa albă, cea care a căutat să supună sau chiar să distrugă rasa galbenă.⁷

Tema a fost adoptată din nou în 1949. Scrierile lui Mao erau pline de idei darwiniste. Unul dintre cei doi traducători care l-au inspirat cel mai mult pe Mao a ajuns la concluzia că doar două rase, galbenă și albă, formau cadrul luptei viitoare în care rasa albă „avea o poziție mai puternică” și controla situația, cu excepția cazului în care rasa galbenă și-ar fi putut schimba strategia. Chiar înainte de a descoperi scrierile lui Karl Marx, Mao și tovarășii săi au crezut că supraviețuirea Chinei va depinde de o strategie radicală pe termen lung care să pună în valoare trăsăturile unice ale poporului chinez.⁸ Gândirea strategică a comunistilor chinezi a fost dominată de ideea luptei pentru supraviețuire într-o lume marcată de o competitivitate brutală.

În timpul Marșului cel Lung al lui Mao, celebra operațiune de retragere în care Armata Roșie s-a străduit să evite capturarea de către guvernul aflat la putere în anii 1930, el a adus cu sine o singură carte, un manual despre arta de a conduce afacerile de stat, cuprinzând lecții de istorie pentru care nu există un echivalent occidental. Cea mai importantă componentă a cărții, tradusă în engleză prin *The General Mirror for the Aid of Government* (*Oglinda generală pentru sprijinirea guvernării*), se concentrează pe stratageme din perioada statelor combatante din China și include povești și maxime datând încă din anul 4000 î.H.⁹ Una dintre ele, în special, atribuită lui Confucius, se potrivește de minune conceptelor darwiniste care-i fascinaseră pe chinezi: „Nu poate exista decât un soare pe cer.”¹⁰ Natura ordinii mondiale este ierarhia. Există întotdeauna un conducător la vârful acesteia.

Una dintre cele mai mari greșeli făcute de experții americani în privința Chinei este că nu au luat în serios această carte. Nu a fost niciodată tradusă în limba engleză. Abia în 1992 am aflat de la Harrison Salisbury, un reporter al *New York Times*, nu numai că, în 1935, Mao a iubit lecțiile din această carte, dar și că a citit-o mereu până la moartea sa din 1976.¹¹ Deng Xiaoping și alți lideri chinezi o citeau și ei. Elevii de liceu din China chiar învață să scrie după un manual de texte alese din *The General Mirror*, care include multe dintre lecțiile din epoca statelor combatante: despre cum să folosești înșelăciunea, cum să eviți încercuirea de către inamic și cum ar trebui să procedeze o putere în creștere pentru a induce vechiului hegemon o stare de automulțumire, până în momentul potrivit. Am pierdut toate astea.

„Socialismul, în lupta sa ideologică”, a spus Mao, împrumutând o expresie darwinistă clară, „se bucură acum de toate condițiile pentru a triumfa, el fiind cel mai bine adaptat.”¹² În anii 1950,

Mao și alții din conducerea chineză au vorbit adesea despre dominarea restului lumii, teze respinse de occidentali ca fiind simple iluzii de măreție sau eforturi inofensive de a alimenta fervoarea naționalistă, nu mult deosebite de îndemnurile lui Eisenhower, Kennedy, Truman sau Nixon din Statele Unite, portretizând America drept cea mai mare națiune de pe pământ. În timp ce Partidul Comunist Chinez a emis sloganuri care proclamau că – într-o perioadă cunoscută în China sub numele de „Marele Salt Înainte”¹³ – China „va depăși Marea Britanie și va prinde din urmă America”, puțini au apreciat seriozitatea acestei intenții asumate.

De-a lungul mandatului lui Mao, oficialii serviciilor americane de informații au cedat în fața propriilor lor atitudini partinitoare și a prejudecăților. Cei mai mulți vedeau chinezii ca fiind un popor retras, izolat, aproape primitiv, condus de un grup de extremiști. Străzile țării erau pline de biciclete în loc de mașini. Producătorii chinezi nu puteau construi ventilatoare electrice. Investițiile străine erau mici. Retorica naționalistă și programele ciudate ale președintelui Mao au constituit surse de amuzament în Occident: de exemplu,* el a retras toți ambasadorii Chinei de peste hotare. Pentru a-i ajuta pe fermieri, Mao a ordonat armatei să ucidă toate vrăbiile care mâncau culturile. Și totuși, Marele Lider nu părea să aprecieze că vrăbiile păzeau culturile de insecte dăunătoare. Prin urmare, culturile Chinei au fost invadate de asemenea insecte.

Serviciile americane de informații au avut dificultăți în a crede rapoartele conform cărora China nu era mulțumită să fie tratată ca partenerul junior al Uniunii Sovietice. Americanii au considerat ridicolă ideea că o astfel de națiune aparent înapoiată ar putea într-o zi să rivalizeze cu Uniunea Sovietică, cu atât mai

* În a doua jumătate a anilor 1960, în timpul Revoluției Culturale. (*n.trad.*)

puțin cu Statele Unite. Dar a existat un grup de oameni care nu râdeau, și anume liderii Uniunii Sovietice. Ei au văzut ce punea China la cale cu mult înainte ca americanii să facă același lucru. Primele indicii despre Maraton au venit de la Moscova.

În anii 1950, China accepta public opiniile și poziția Uniunii Sovietice drept lider al blocului comunist. Chinezii simulau slăbiciunea și căutau ajutor și asistență din partea rușilor, mai avansați din punct de vedere tehnologic. Dar locul secund, de sprijin pentru altcineva, nu era un rol care să se ridice la înălțimea aspirațiilor lui Mao. Sovieticii știau asta. Și, pe cât de mult erau cuprinși de frică, marcați de suspiciuni față de China, ei se temeau încă mai mult de o alianță chino-americană. De aceea, au trimis americanilor un mesaj fals.

La sfârșitul anului 1961, un bărbat numit Anatoliy Golitsyn l-a abordat pe șeful reprezentanței CIA de la Helsinki și și-a exprimat dorința de a dezerta din Uniunea Sovietică. CIA l-a ajutat să se îmbarce pe un avion, împreună cu familia,¹⁴ pe ruta Helsinki-Stockholm. Golitsyn, născut în Ucraina, era maior KGB, avea patruzeci și cinci de ani și lucrase în divizia de planificare strategică a agenției înainte de a fi expedit la ambasada sovietică din Finlanda sub numele Ivan Klinov. Din Stockholm, s-a îmbarcat pe un avion către Statele Unite, ducând cu el dosare de informații despre operațiunile sovietice din Occident. Supranumit „cel mai valoros dezertor care a ajuns vreodată în occident”¹⁵ și devenind, ulterior, modelul unui personaj din serialul TV de succes *Mission: Impossible*,* Golitsyn a adus cu el și o viziune asupra relațiilor chino-sovietice care va influența drastic comunitățile de informații și pe cele diplomatice în anii care au urmat.

* *Misiune imposibilă* (n.trad.)

De la bun început, oficialii serviciilor americane de informații au fost înclinați să aibă încredere în Golitsyn. El și-a demonstrat credibilitatea prin furnizarea numelor unor cunoscuți spioni sovietici din Occident. Cea mai importantă dovadă a fost aceea că el a confirmat statutul ofițerului britanic de informații Kim Philby ca agent dublu activ pentru KGB.

Golitsyn a fost, de asemenea, un fel de adept al teoriei conspirațiilor și va pretinde, ulterior, că premierul britanic Harold Wilson a fost informator KGB. Una dintre teoriile sale conspiraționiste se referea la zvonurile din ce în ce mai insistente referitoare la o ruptură gravă între comuniștii chinezi și Biroul Politic sovietic,* fiecare luptând pentru controlul lumii comuniste. Golitsyn i-a asigurat pe americani că aceste zvonuri erau nefondate și că era doar o farsă orchestrată de KGB pentru a înșela Statele Unite, astfel încât chinezii să poată fura informații valoroase din SUA. Golitsyn a oferit un avertisment suplimentar, la un moment dat, a afirmat el, un alt transfug sovietic urma să se prezinte la americani pretinzând că are dovada unei dezbinări chino-sovietice. Acest dezertor, oricând va sosi, nu trebuia să fie crezut. Doi ani și ceva mai târziu, profeția lui Golitsyn s-a adeverit.

În ianuarie 1964, un alt agent KGB, Yuri Nosenko, a luat legătura cu un ofițer al CIA de la Geneva și, curând după aceea, a dezertat. El juca față de sovietici un rol de agent dublu pentru Occident, iar trădarea lui fusese descoperită. Nosenko fusese rechemat la Moscova, unde credea că îl așteaptă cu siguranță închisoarea și, probabil, ceva mult mai rău decât atâta, așa încât a fugit în Statele Unite, unde a făcut un număr de afirmații care contraziceau mare parte din discursul explicativ acumulat până atunci în legătură cu relațiile chino-sovietice. A adus informații

* În 1961 se numea Prezidiul CC al PCUS (*n.trad.*)

despre gravele disensiuni chino-sovietice, contrazicând în mod direct asigurarile lui Golitsyn conform cărora zvonurile legate de o astfel de ruptură ar fi fost nefondate. De fapt, aceste presupuse disensiuni au fost atât de grave încât au condus la ciocniri armate la frontieră și la amenințarea unui război generalizat între cele două țări.¹⁶ El a susținut că Golitsyn, nu el, era cel plantat de KGB pentru a alimenta în mod deliberat dezinformarea Statelor Unite în scopul blocării unei eventuale alianțe chino-americane, o alianță pe care China ar fi putut să o folosească pentru a deveni și mai puternică. Foarte probabil că mesajul cel mai amenințător era acela în care Nosenko semnala că Mao urmărea să domine nu numai sistemul comunist internațional, ci și întreaga ordine mondială.

Opiniile contradictorii ale acestor doi agenți au pus guvernul SUA într-o mare dilemă. Pe de o parte, era imposibil să refuzi șansa unui conflict între cele două puternice națiuni comuniste fără a-l explora și exploata, într-un context favorabil. Pe de altă parte, americanii credeau că o țară comunistă era obligată din punct de vedere ideologic să susțină o alta și că, împreună, s-ar putea opune oricărei încercări din partea Occidentului de a săpa o prăpastie între ele. S-a cristalizat lent un consens în cadrul comunității de informații americane și, așa cum se va întâmpla de multe ori în cazul Chinei în deceniile care au urmat, și acesta a fost unul eronat. Ei s-au hotărât să nu-l creadă pe Nosenko.

Prin urmare, Nosenko a fost plasat în detenție solitară, unde urma să rămână până când își va fi retractat declarația. După trei ani de închisoare, el a rămas însă neclintit pe poziție. În cele din urmă, unii analiști americani au îndrăznit să spere că perspectiva ispititoare pe care Nosenko o flutura în fața lor, adică aceea a unei alinieri chino-americane împotriva sovietelor, era o realitate. CIA și FBI au declanșat un efort global de colectare

a informațiilor pentru a ajunge la rădăcinile acestei probleme. Atunci mi-a venit și mie rândul să mă implic.

În 1969, pe lista de dorințe a comunității de informații din SUA existau două lucruri care puteau ajuta la soluționarea problemei aflate în dezbatere. Primul ar fi trebuit să fie un agent infiltrat în divizia de contrainformații a KGB. Al doilea putea consta într-un individ cu acces la nivel înalt între membrii conducerii PCUS. Din păcate, niciuna dintre aceste soluții nu era disponibilă. În schimb, pentru a descifra enigma schismei chino-sovietice, spionajul SUA trebuia să se mulțumească cu ce avea la îndemână. Asta însemna, pe atunci, un modest masterand, care se întâmpla să lucreze la o organizație plină de agenți sovietici în New York, Secretariatul ONU.

Aveam douăzeci și patru de ani și lucram ca funcționar pentru afacerile politice în biroul secretarului general, loc de muncă obținut cu ajutorul unuia dintre profesorii mei de la Universitatea Columbia. Deși ocupam o poziție inferioară pe scara ierarhică, eram totuși singurul american în întreaga divizie. De când obținusem o autorizație de securitate (de la un post guvernamental anterior) și acces regulat la cei mai înalți oficiali ONU din întreaga lume, devenisem evident o țintă pentru recrutarea de către FBI și CIA.

La ora 8:35 dimineața într-o zi de luni, din aprilie, pe o vreme ușor înnorată stăteam la colțul dintre *First Avenue* și *Forty-Second Street*, așteptând ca traficul să se liniștească. Limuzine negre, cu plăcuțe diplomatice, s-au aliniat în întregul cartier, iritându-i și mai mult pe locuitorii din New York. Făcusem această călătorie de multe ori de când am început să lucrez ca analist politic la Secretariatul ONU, cu două luni mai devreme. În ziua aceea însă, slujba mea s-a schimbat. Am acceptat să lucrez ca spion pentru guvernul SUA.

Cei doi interlocutori, „Peter” de la CIA și „Agentul Smith” al FBI, au fost însărcinați de consilierul american pentru securitate națională, Henry Kissinger, să culeagă informații din orice sursă sovietică disponibilă cu privire la posibila ruptură chino-sovietică. Se părea că nu există prea mare interes să se evalueze ce fel de partener s-ar putea dovedi China – de încredere, imprevizibil, instabil sau chiar periculos. Unica preocupare a colegilor mei americani se referea la modul în care am putea folosi Beijingul ca pe o crosă Wedge* împotriva Moscovei. Întregul proces făcea parte din pregătirile pentru o întâlnire din august 1969 convocată pentru a discuta viitorul Asiei, care urma să fie găzduită de președintele Nixon la așa-numita Casă Albă de Vest din San Clemente, California.

Dacă spionajul a amestecat în capul meu noțiuni, idei și imagini din romanele de acțiune semnate de John le Carré și filmele cu James Bond, a trebuit destul de curând să mă confrunt cu realitatea. Numele meu de cod nu era ceva agreabil și misterios ca 007.¹⁷ Referitor la chestiunea chino-sovietică, rapoartele cele mai detaliate au fost studiile lungi ale CIA numite ESAU și POLO.¹⁸ Dovezile erau amestecate. Personalul NSC** al lui Henry Kissinger era împărțit între cei care apreciau că trebuie să se încerce îmbunătățirea relațiilor cu China și ceilalți. Cei mai mulți dintre ei erau de acord cu viziunea președintelui Nixon așa cum fusese ea exprimată în conferința din februarie 1969, conform căreia China reprezenta o amenințare mult mai periculoasă decât Uniunea Sovietică și, prin urmare, noi aveam nevoie de o apărare cu rachete împotriva Chinei. În noiembrie 1969, ceea ce se cunoaște astăzi ca faimoasa deschidere către China era în

* De golf. (*n.trad.*)

** Consiliul Național de Securitate al Casei Albe, principalul forum folosit de Președintele SUA pentru examinarea problemelor de securitate națională, militară și de politică externă. (*n.trad.*)

continuare respinsă de consilierii lui Kissinger prin memorandumuri înaintate lui și președintelui. I s-a spus lui Kissinger că Nixon ar putea încerca să viziteze China și a răspuns: „Nu cred că așa ceva e probabil să se întâmple.”¹⁹

Am petrecut ore în șir citind aceste rapoarte și ceea ce spuneau ele despre ambițiile chinezilor s-a dovedit a fi surprinzător. Am aflat că între anii 1960-1962 mii de pagini de documente sovietice confidențiale fuseseră fotografiate în secret cu o cameră Minox într-o serie de operații pe care CIA le-a numit IRON BARK. Incredibil, documentele arătau că liderii militari ai Moscovei considerau deja China o amenințare militară la fel de periculoasă ca și alianța NATO. De asemenea, am aflat că FBI-ul din New York desfășura trei operațiuni de spionaj, purtând numele de cod SOLO, TOP HAT și FEDORA, care au demonstrat că exista un acces foarte eficient și la nivel înalt la activitățile interne ale Biroului Politic sovietic.²⁰ Dar FBI și CIA voiau ca eu să completez aceste informații prin punerea întrebărilor care veneau de la Kissinger și consilierii săi.

Birourile Secretariatului ocupau etajul treizeci și cinci al sediului ONU. Cel mai impresionant oficial sovietic pe care l-am întâlnit acolo a fost un extrovertit durduluiu, cu părul alb, pe numele său Arkady Șevcenko. Trebuia să-l cunosc bine. În vârstă de treizeci și nouă de ani pe atunci, Șevcenko era un băutor serios – băutura lui preferată erau cocteilurile pe bază de martini – care era gata să susțină regulat și îndelung o opinie asupra unui subiect important pentru tine, adesea într-un mod pe care alți oameni l-ar considera plictisitor, într-un bistrou franțuzesc din Manhattan numit La Petite Marmite.* Am participat la multe mese de prânz împreună cu el, unde glumea despre protocoalele fățarnice, ipocrite ale ONU, cum ar fi cele care îi descurajau pe

* În franceză, „Micul ceaun”. (n.trad.)

angajați să lase să se vadă că se consultă cu oficialii țărilor lor de origine. Toți rușii angajați la Organizația Națiunilor Unite, a remarcat el râzând, se prezentau în fiecare zi în biroul său de la Misiunea Sovietică pentru a distribui informații și pentru a primi instrucțiuni.

În aprilie 1969, ca dovadă că i-am câștigat încrederea și prietenia, mi-a vorbit despre atrocitățile comise de chinezi în două confruntări de la frontiera chino-sovietică, petrecute cu o lună mai devreme, și care pe atunci nu erau cunoscute celor mai mulți ofițeri americani de informații. China, a spus el, a început în mod înșelător lupta printr-un atac surprinzător al trupelor aflate în așteptare într-o ambuscadă. Șevcenko mi-a spus, totodată, că autoritățile sovietice îi detestau pe – și se temeau de – chinezi, fiind convinși că liderii Chinei planificau să preia controlul lumii comuniste și în cele din urmă să-și impună dominația globală. Timp de decenii, chinezii au jucat cu atâta iscusință rolul celor slabi, dependenți de asistența sovietică, încât sovieticii au fost șocați să constate că sunt provocați de chinezi atât de direct.

Îmi amintesc una dintre întâlnirile cu Șevcenko la o cafea în Salonul de Nord rezervat delegațiilor din sediul ONU. Am râs, poate prea tare, la o glumă revelatoare a acestuia despre viitorul Chinei. În anecdota cu pricina, liderul sovietic Leonid Brejnev îl cheamă la telefon pe președintele Nixon.

„KGB-ul m-a informat că aveți un nou supercomputer care poate să prezică evenimentele anului 2000”, spuse Brejnev.

„Da”, răspunse Nixon. „Avem un astfel de calculator.”

„Ei bine, domnule președinte, ați putea să-mi spuneți cine vor fi atunci membrii biroului nostru politic?”

A urmat o lungă tăcere din partea lui Nixon.

„Ha, ha!” râse Brejnev. „La urma urmei, computerul dumneavoastră nu este chiar atât de sofisticat, nu-i așa?”

„Nu, domnule secretar general”, a replicat imediat Nixon, „calculatorul a răspuns la întrebarea dumneavoastră, dar eu nu îl pot citi.”

„De ce nu?” întrebă Brejnev.

„Pentru că este în chineză.”

Gluma era amuzantă pentru că era atât de absurdă. Ideea că viitorul ar putea aparține unei bălți mlăștinoase marxiste, care nici măcar nu-și putea hrăni poporul, părea ridicolă. Doar rușii, cu viclenia lor specifică, au văzut ceva ce nouă ne-a scăpat. Am avut o serie de schimburi de opinii similare cu ceilalți ruși din unitatea mea – Yevgeny Kutovoy, Vladimir Petrovski și Nicholai Fochine – toți repetând aceeași glumă în diferite ocazii. Am crezut că este amuzantă, dar în niciun moment n-am luat în serios mesajul subiacent al anecdotei.

Mi-am petrecut cea mai mare parte a timpului cu Yevgeny Kutovoy, care lucra într-un birou situat pe același etaj, la câteva uși de biroul meu, în Divizia Afacerilor Politice.²¹ Petrovski, șeful nostru, va ajunge ulterior ministru adjunct de externe sovietic. Kutovoy va deveni ambasadorul sovietic în Iugoslavia. La fel ca Șevcenko, toți păreau bucuroși să răspundă la întrebările mele. Amândoi aveau în jur de treizeci de ani. Ei chiar m-au instruit și mi-au ținut prelegeri, la modul volubil, jovial despre istoricul conflictului chino-sovietic și viclenia, nesinceritatea, fățărnicia chinezilor. Kutovoy mi-a spus că Uniunea Sovietică a construit efectiv statul comunist chinez modern, cu consilieri sovietici plasați în fiecare birou guvernamental cheie. Transferul de arme, pregătirea militară și consilierea tehnică au fost toate oferite în încercarea de a moderniza aliatul chinez al sovieticilor. Dar, în 1953, după moartea lui Iosif Stalin, relațiile au început să se înrăutățească.

Kutovoy susținea că la nivelul conducerii URSS se credea, încă de pe atunci, că liderii Chinei nutreau visul secret de a depăși Uniunea Sovietică și că ei nu se vor opri pur și simplu acolo, următoarea lor țintă fiind America. China nu ar accepta să fie vioara a doua, ocupând un loc de sprijin pentru altcineva. China își va urmări cu tenacitate propriul său scenariu și asta însemna că vor face tot posibilul pentru a deveni actorul dominant pe scena mondială. Statele Unite, avertiza Kutovoy, vor primi mai mult decât se așteaptă dacă mușcă din momeala Chinei. Principalul mesaj sovietic a fost acela de a-i acuza pe chinezi că erau mânați de propria lor ambiție istorică de a-și restabili poziția dominantă în ierarhia globală a națiunilor. El și colegii săi mi-au spus că lecțiile învățate din istoria Chinei i-au determinat pe chinezi să devină cea mai puternică națiune din lume și să-și ascundă intențiile până în momentul potrivit. El m-a avertizat că Statele Unite ar comite cea mai gravă eroare dacă ar oferi ajutor militar Chinei. Mi-a dat chiar două cărți ale unor cercetători ruși referitoare la istoria antică a Chinei pentru a-și ilustra punctele de vedere. Un raport al CIA din 1971 citează câteva dintre constatările mele, cum ar fi concluzia că sovieticii au anticipat că președintele Nixon va inaugura relațiile nemijlocite cu China și că ei nu vor reacționa dramatic față de contactele pur diplomatice.²² În 1973, Moscova l-a avertizat direct pe Nixon că Uniunea Sovietică va folosi forța dacă Statele Unite vor depăși linia diplomației pure intrând practic într-o relație militară cu China. Echipa lui Kissinger a dezbătut această opțiune, iar eu am susținut transmiterea unui ajutor direct într-un memoriu pe care Kissinger l-a implementat în mare secret.²³

Mi-a plăcut Kutovoy și l-am găsit credibil. Eram totuși în 1969 și aveam doar douăzeci și patru de ani. Îmi vorbea ca un prieten referindu-se la fosta lui iubită, prevenindu-mă că aceasta îmi

va frânge inima așa cum i-o sfâșiasse pe a lui. La vremea respectivă, economia chineză lâncezea pe undeva pe la aproximativ 10 procente din Produsul Național Brut* al Americii.²⁴ Părea nerealist să crezi că ar îndrăzni chinezii să viseze să depășească cu adevărat Statele Unite. Toți oficialii de la Washington auziseră ce dorea China – un nou partener de dans. Președintele Nixon trebuia să decidă dacă să intervină sau nu. Astfel a început o relație cu consecințe mult mai profunde decât oricare dintre noi ar fi îndrăznit să o ia în considerare.

Chinezii au plănuit de la bun început să se folosească de americani în felul în care se folosiseră de sovietici, ca de niște instrumente pentru propria lor înaintare, în tot acest timp oferindu-și cooperarea împotriva unei a treia puteri rivale. Așa a fost condus Maratonul pe durata celei mai mari părți din Războiul Rece – China folosindu-se de rivalitatea Uniunii Sovietice față de America pentru a beneficia de ajutor sovietic și apoi, când acesta a început să se clatine, reorientându-se către americani, oferindu-le sprijinul împotriva sovietelor. Procedând astfel, chinezii aplicau o altă stratagemă antică – „ucide cu o sabie împrumutată”²⁵ – sau, cu alte cuvinte, atacă folosindu-te de puterea altuia.

Patru decenii mai târziu, la scurt timp după ce Xi Jinping a preluat funcția de secretar general al Partidului Comunist din China,** înainte de a deveni președinte***, el a prezentat o imagine mai amplă a intențiilor care stau la baza politicii Chinei. În primul său discurs rostit în noua sa poziție, Xi a folosit o expresie pe care niciun alt lider chinez nu a mai folosit-o vreodată într-un discurs public, *qiang zhongguo meng*, sau „visul unei națiuni puternice.”²⁶

* În original, *GNP*, abreviere de la *Gross National Product*. (n.trad.)

** Pe 15 noiembrie 2012. (n.trad.)

*** Al R.P. Chineze, din 14 martie 2013. (n.trad.)

Formularea era absolut remarcabilă. Liderii chinezi sunt extrem de prudenți și atenți față de limbajul la care apelează, mai ales în public, mult mai mult decât o fac politicienii occidentali. Ei evită cuvinte precum „vis” sau „speranțe” în declarațiile lor publice. Astfel de formulări înzestrate cu o anumită încărcătură emoțională sunt considerate forme ale unei excentricități specifice Occidentului. Cu toate acestea, Xi s-a referit în repetate rânduri la „visul Chinei” în discursurile sale. Potrivit unei relatări de pe prima pagină din *Wall Street Journal*, Xi a făcut o trimitere la anul 2049 ca data la care visul va fi împlinit – la o sută de ani după ascensiunea lui Mao Zedong în China și formarea statului comunist.²⁷

Referința lui Xi nu a fost nici întâmplătoare, nici nepotrivită. Un veteran al Armatei de Eliberare a Poporului și un fost secretar al Comisiei Militare Centrale,^{*} Xi este strâns legat de „superșoimii” naționaliști din armata chineză. După cum am descoperit în urma propriilor mele conversații cu unii vorbitori nativi de limba chineză care au ascultat discursul lui Xi, cei educați în universitățile țării și membri ai armatei au înțeles imediat referirea lui Xi la „visul unei națiuni puternice”.

Invocând „visul unei națiuni puternice”, președintele Xi se referea la o carte obscură la un moment dat – obscură pentru Occident, desigur –, publicată în China în 2009, intitulată *The China Dream (Visul Chinei)*. Cartea fusese scrisă de un colonel din Armata de Eliberare a Poporului, Liu Mingfu, care avea pe atunci calitatea de cercetător principal la Universitatea Națională de Apărare a Chinei, instituția care pregătește viitorii generali ai Armatei chineze. Aici am văzut pentru prima dată o referire scrisă la „Maratonul de o sută de ani.”²⁸

^{*} Între 1979 și 1982. (n.trad.)

The China Dream a intrat în lista celor mai bine vândute cărți la nivel național în China. Cartea, din care doar unele părți au fost traduse în limba engleză, prognoza cum va deveni China liderul mondial, depășind și înlocuind apoi Statele Unite. Ea analiza modul în care Uniunea Sovietică a eșuat în încercarea de a lua locul Statelor Unite, iar un întreg capitol era dedicat celor opt căi prin care efortul Chinei va fi diferit de cel al URSS.²⁹ Sintagma pe care Liu a adoptat-o ca fiind a lui – „Maratonul de o sută de ani” – a rezonat în China, deși cuvântul *maraton* în sine a fost împrumutat din engleză. * Conceptul face referire, în dialectul mandarin, mai degrabă la „revigorarea” Chinei în cadrul unei ordini mondiale „drepte” sau, pentru a respecta titlul cărții, în „visul Chinei”. Cuvântul reîntinerire, revigorare sau restaurare (*fuxing*) pare să fie sinonim cu Maraton, presupunând că durează un secol, începând cu 1949. China este deopotrivă discretă și sensibilă față de starea finală a Maratonului. Nu a definit niciodată cum va fi până la urmă *fuxing*, mărgininu-se să declare că va fi un lucru pozitiv.

Cartea lui Liu a pledat pentru o armată de clasă mondială care să proiecteze la scară globală conducerea de către China. „Marele obiectiv al Chinei în secolul XXI este să devină puterea nr. 1 a lumii”, a declarat Liu.³⁰ „Concurența dintre China și Statele Unite”, a prezis el, „nu va fi ca un «duel cu arme de foc» sau un «meci de box», ci mai degrabă o competiție «de atletism». Va fi ca un «Maraton» îndelungat”. La sfârșitul Maratonului, a susținut Liu, conducerea va reveni în sfârșit celei mai virtuozitate puteri de pe planetă, și anume China.³¹

* Termenul provine de fapt din legenda lui Filipide, mesagerul grec trimis de pe câmpul de luptă de la Maraton la Atena pentru a anunța că perșii au fost învinși în bătălia care a avut loc în 490 î.Hr. Mesagerul a parcurs acest traseu fără să se oprească și a exclamat „Am învins!”, după care a murit. În zilele noastre, maratonul este denumirea unei curse atletice pe o distanță oficială de 42,195 km. (*n.trad.*)

În 2010, când a fost întrebat de un reporter al ABC News despre lucrarea sa provocatoare, Liu a susținut ferm pozițiile-cheie ale cărții, dar a subliniat că participarea Chinei la această competiție și victoria sa finală asupra Occidentului vor fi pașnice. Pentru aceia dintre noi care au putut să-i citească volumul în dialectul original mandarin, nu acesta este tonul pe care-l adoptase Liu acolo. Colonelul face aluzie la importanța cercetării slăbiciunilor SUA și a pregătirilor pentru a-i lovi pe americani de îndată ce Occidentul devine conștient de adevărata tactică a jocului Chinei.³² De asemenea, Liu subliniază existența unei strategii oficiale a Maratonului în rândul liderilor chinezi, lăudându-l pe Mao Zedong pentru că „a cutezat să întocmească un plan grandios cu obiectivul de a întrece America, afirmând că înfrângerea Statelor Unite ar reprezenta cea mai mare contribuție a Chinei la istoria umanității.”³³ După cum a dezvăluit *Wall Street Journal* în 2013, *The China Dream* este prezentată în secțiunea de „lecturi recomandate” a tuturor librăriilor controlate de stat.³⁴

Liu era, de fapt, un adept de dată mai recentă al conceptului de „Maraton”; ideea ca atare fusese discutată în note și articole încă mai devreme. De exemplu, cartea lui Zhao Tingyang *The Under-Heaven System: The Philosophy of the World Institution* (*Sistemul Toate câte sunt sub cer: filozofia Instituției Mondiale*) a fost publicată în 2005 și câștigă din ce în ce mai multă popularitate în gândirea chineză, larg acceptată azi. „Sistemul” lui Zhao reprojecțează structuri globale întemeiate pe idealuri chineze tradiționale. Această lume nouă se numește *tianxia*,³⁵ care în dialectul mandarin poate fi tradusă ca „toate câte sunt sub cer”, „imperiu” și „China”. Specialistul în problemele Chinei William A. Callahan traduce *tianxia* ca un sistem global unificat având civilizația „superioară” a Chinei în vârful ierarhiei.³⁶ Alte civilizații, cum ar fi Statele Unite, fac parte din „sălbăticia barbară”.

În calitate de centru al lumii civilizate, China ar purta răspunderea de a „îmbunătăți” națiunile și popoarele lumii prin „armonizarea” lor, răspândind valorile, limba și cultura chineze, astfel încât ele, națiunile, să se poată adapta mai bine între toate cele care sunt sub cer. Acest imperiu „prețuiește mai mult ordinea față de libertate, etica față de lege și guvernarea elitei asupra democrației și drepturilor omului.”³⁷

L-am întâlnit pe Zhao Tingyang la Beijing în iulie 2012, după ce obținuse deja recunoașterea internațională. L-am întrebat cum ar fi tratată nesupunerea în sistemul *tianxia*, în cazul în care o națiune ar fi refuzat să urmeze scenariul chinezesc. „O întrebare ușoară”, mi-a răspuns el. „*Rites of Zhou*” au prescris o superioritate militară de patru la unu pentru a permite împăratului să pună în aplicare sistemul: Toate câte sunt sub cer.” Cu alte cuvinte, după ce China câștigă Maratonul economic și dezvoltă o economie de două ori mai mare decât cea a Americii, noul statut al Chinei ar putea fi protejat prin forță militară. Cea mai mare economie din lume de atunci va avea nevoie de o forță mai puternică decât oricare alta – una care ar face ca puterea militară americană să devină, în cele din urmă, perimată, depășită. America însăși făcuse acest lucru între anii 1860-1940. Șoimii Chinei nu numai că au studiat strategia americană; ei au tras totodată învățăminte din trecutul străvechi, de multe secole, al Chinei. Avertismentele pe care diplomații sovietici de la Națiunile Unite le furnizaseră în 1969 despre tactica înșelătoare a Beijingului și ambiția lor globală, pe termen lung, deveniseră acum realitate.

* *Ritualurile lui Zhou*, o colecție de ceremonialuri ale dinastiei Zhou [1045-221 BC]. (n.trad.)